

Įžanga

MOTIEJUS GUSTAITIS

KRYMO SONETAI

Įžanga

Vienas iš poetiškiausių A. Mickevičiaus veikalų yra *Krymo sonetai*. Jau patsai tų sonetų išsiplėtimas visose Europos literatūrose ir daugybė prilankiųjų¹ jiems recenzijų išvirš² liudija aukštą anų estetikos vertę. Tai visuotinajai³ simpatijai⁴ atliepia pasiganėdinimo⁵ jausmas, kuris ai skaitytoją žavi, kaip kitados taip ir šiandien. Kame gi tvyro ypatingas šių sonetų grožis? Grožis yra ne kas kita, kaip pavienių dalių bei narių harmoniška sander-mė. Tokią harmoniją turi *Krymo sonetai*. Norint ją aiškiau išparodyti, pirmiausia reikia apžvelgti visų *Krymo sonetų*, sykiu⁶ paimtų, turinį ir bendrą ryšį, pagalios⁷ pakelti aikštėn jų ypatingąsias poetiškos dailės žymes⁸.

*

Ištremtas poetas atvyko in Akermano tyrus. Jau vakaras nuramino siautojančias pievų vilnis, priblindžio marška⁹ užklojo ir užmigdė gamtą. Kas ten klaidžioja tyruose? Tai bastuoklis¹⁰ ieško žvaigždės-vedėjos. Rami prigimtis sužadino jame tėvynės ir saviškių išsiilgimą¹¹. Nakties gi tyluma užkerėjo klausą. Jam rodos, kad išgirs gandą iš Lietuvos. Visą įtempė girdą¹², bet niekas nešaukia, taigi važiuoja toliaus.

Pasiekęs marias, sėda į laivą ir plaukia Krymo link. Marių tyluma, raminanti kiekvieną keleivį, išsiilgusio¹³ dainiaus omenyje¹⁴ sukirdina miegančią atsiminimų hydrą, kuri juo skaudžiau suleidžia nagus į nutilusią širdį. Belaisvio sielos kova tarsi sukelia marių audrą. Jo krūtinėje skausmai bloškia širdį, kaip įniršusios bangos daužo laivą. Tečiaus¹⁵ šitoje su gaivalais¹⁶ imtynėje dainius pajunta naują galybę. Tarytum milžino jėga jisai stumia-gelbi laivą. Malonus pasikankinimo jausmas jį gaivina, bet štai vėl nuožmi audros galybė, saulei leidžiantis, gesina paskutinį vilties spindulį ir vėl jo širdį nerimastin skandina.

Priplaukus vakarinį Krymo krantą, pirmas dalykas, kuris metasi kiekvienam į akis, tai gražūs Tauridos kalnai. Ypač puikiai jie vaidinas iš Eupatarijos (Kozlovo) lygumų, kada saulėlydžio tvaska apjuosia jų viršūnes, kurios tuomet, aukso spinduliuose liepsnodamos, išrodo lyg Bizantijos kuorų gaisras. Turistas ima dabar rytų keliavedį Mirzą ir klausinėja jo apie anuos gamtos pajovus. Užganėdines¹⁷ pirmąjį nusistebėjimo akyvumą¹⁸, važiuoja į senovės Krymo sostapilį Bachčisarajų. Čia juodu aplanko tuščius ir apleistus Girajų

¹prilankiųjų — palankių, gerai vertinančių. [przypis edytorski]

²išvirš — iš anksto. [przypis edytorski]

³visuotinajai — dabar: visuonei. [przypis edytorski]

⁴simpatijai — palankumui. [przypis edytorski]

⁵pasiganėdinimo — pasitenkinimo. [przypis edytorski]

⁶sykiu — kartu. [przypis edytorski]

⁷pagalios — pagaliau. [przypis edytorski]

⁸žymes — bruožas, požymis, pėdsakas. [przypis edytorski]

⁹priblindžio marška — metaf.: vakaro prietemos paklodė. [przypis edytorski]

¹⁰bastuoklis — klajoklis. [przypis edytorski]

¹¹išsiilgimą — ilgesį. [przypis edytorski]

¹²įtempė girdą — atidžiai klausė; girda - klausia. [przypis edytorski]

¹³išsiilgusio — kupino ilgesio. [przypis edytorski]

¹⁴omenyje — čia: atmintyje. [przypis edytorski]

¹⁵tečiaus — tačiau. [przypis edytorski]

¹⁶gaivalas — gyvis, padaras. [przypis edytorski]

¹⁷užganėdines — patenkinęs. [przypis edytorski]

¹⁸akyvumą — įdomumą. [przypis edytorski]

rūmus, Potockaitės karstą ir Haremo kapus. Jautrus keleivis, žiūrėdamas į šias Krymo istorijos kapines, giliai susigraudina. Jisai čia mato meilės, galybės ir garbės pranykimą. Jisai jaučia, kad jau ant visados¹⁹ tapo ištremtas iš savo tėvynės. Jis malonėtų čia numirti ir būti palaidotas. Čia dažnai apsilanko jo tautiečiai pas Potockaitės karstą. Jie neaplenks ir jo kapo. Apgailestaudami anos liūdną likimą, ir jo atmintį žadins prigimtą kalbą.

Dainius, tarytum norėdamas nusikratyti liūdnas mintis, sėda ant žirgo ir Fariso smarkumu perjoja Baidarų klonį, kad atsigautų naujais prigimties vaizdais. Kaip kitąsyk L. D. K.²⁰ Vytautas, pergalėjęs²¹ totorius, ir paveldėjęs šalia Juodmario žemes, sėdėdamas ant žirgo, šoko nuo uolos in bangas ir pusmylį plaukė ženklan, kad jis tas marias užima savo valdžion; taip dabar poetas, prijojęs mėlynas marias, šoka audringon jų iščion, paskandinti graudžias mintis bangų sūkuriuose.

Ant marių krašto yra labai rami vieta — Alušta. Čionai dainius apsistoja ir gėrisi prigimties grožybėmis, kuri kiaurą dieną jį ramina tai naujais apykaimijos²² vaizdais, tai spalvų sanderme, tai gėlių žaidimu. Naktis maloniai užmigdo dainių; štai puolantis iš dangaus meteoras vėl jį kelia iš miego gėrėtis naujomis gamtos malonybėmis.

Iš Aluštos eina vingus kelias link Čatirdago. Keleivis užkopia ant pačios kalno viršūnės, čia visa Krymo grožybė atsidaro jo akim, bet ji negali jo nuraminti. Jis kreipiasi Lietuvon ir skundžiasi ant savo numylėtinės, o slaptingoji Čatirdago tylą lyg kad pritaria jo aimanavimui. Kaip Bachčisarajuje nuliūdumui ieškojo vaisto prigimties vaizdų sūkuryje. Žaibingai perjudamas Baidarų klonį, taip dabar „jojikas arklio kojoms skiria savo protą“. Drauge su Mirza raitu galvatrūkiais skrenda Čufut-Kalės ir Kikineiso kalnais bei skriodėmis²³, uolomis ir jų prarytimis. Nauji reginiai ir pavojai išblaško nusiminimą. Dainius stoja ant Balaklavos griuvėsių. Tvirtapilės liekanos vaidina jam visas šalies nelaimes ir čionykščių tautų nelaisvę. Kuo gi yra jo asmenišką skausmą akyvaizdoje istorinės ir visuomeniškos vergijos?

Nūn jaunas dainius, sulyginęs savo laimės griuvėsius su griuvėsiais tautų, užmiršta asmenišką nelaimę, susiramina²⁴ ir baigia poetišką kelionę ant Ajudago uolos, džiaugdamos skausmais, nes juose tvyro nemirtinosios garbės pradovis; iš tų sielos žaizdų pražydės nevystančios rožės, kuriomis ateitis jį apvainikuos.

Šit trumpai suimtas *Krymo sonetų* turinys. Dar trumpiau būtų galima pasakyti, kad jie yra kalnuotos Tauridos prigimties ir verpetingo dainiaus sielos gyvenimo veidrodžiu.

*

Dabar atkreipkime akyžvilgį²⁵ į visą *Krymo sonetų* ciklą, ir pabrėžkime ypatingiausias jų žymes, kurios labiausiai atmuša dailišką poezijos vertę. Mes manome pakelti šias charakteriškos esmės žymes.

Visoje *Krymo sonetų* poemoje viešpatauja trys elementai — prigimties, istorijos ir asmeniškasis; tai visos poemos medega²⁶.

Prigimtis apsieiškia vasaros vaizduose, vaidinamuose sulig įvairios perspektyvos. Visi jie atsižymi dydžiu ir pilnybe. Šita gamtinė žymė pridoda sonetams daug naujo gražumo. Iki šiol sonetuose tankiausiai²⁷ būdavo aprašinėjama erotišką Lauros meilę. Įkirėjo ji visuomenei ir pavirto bemaž į nuobodžiuko pasaką²⁸. Užuo Lauros, įvestoji sonetuosna²⁹ prigimtis atjaunino juos.

Istoriškasis elementas matyti iš aprašymo akyvesniųjų Krymo praeities vietų, kaip va: iš aprašymo Bachčisarajaus, Potockaitės karsto, Haremo kapinių, Balaklavos.

¹⁹ant visados — visam laikui. [przypis edytorski]

²⁰L. D. K. — Lietuvos didysis kunigaikštis. [przypis edytorski]

²¹pergalėjęs — dabar: nugalejęs. [przypis edytorski]

²²apykaimija — tam tikra apylinkė, parapija. [przypis edytorski]

²³skriodė — vandens išneštas griovys ar duobė. [przypis edytorski]

²⁴susiramina — dabar: nusiramina. [przypis edytorski]

²⁵akyžvilgį — dėmesį; nukreipkime žvilgsnį. [przypis edytorski]

²⁶medega — čia: turinys. [przypis edytorski]

²⁷tankiausiai — daugiausiai, dažniausiai. [przypis edytorski]

²⁸pavirto bemaž į nuobodžiuko pasaką — dabar: pavirto nuobodžiuko pasaka. [przypis edytorski]

²⁹sonetuosna — dabar: sonetuose. [przypis edytorski]

Įpatisškasis³⁰ elementas pasirodo dainiaus refleksijose ir dar labiau jausmuose. Viešpataujantis jausmas — tai išsiilgimas³¹ tėvynės, kartais meiluzės ir draugų. Tasai jausmas pirmuose sonetuose labai stiprus; sekančiuose gi per malonų prigimties veiksmą vis mažėja, iki galop dainius pasiekia dvasios lygsvarę³².

Visi trys elementai vartojami taip, kad Krymo gamta ir istorija stovi poeto priešakyje. Jeigu pirmas arba antras elementas apsireiškia ketureiliuose, tai trečiasis pavymu seka trieiliuose. Kai kur gamtos gaivalas tęsiasi per ištisą sonetą, užtat kitur visą sonetą užima refleksija. Tankiausiai vienas elementas aiškina kitą panašumais, kartais gi priešingumais. Auksinė proporcija tarpe šitų dviejų grožybių — idealinės ir prigimtosios — malonių įvairumu gaivina ir tobulina poeziją. Juo labiau, kad anie sielos mąstymai taip natūraliai išvedami, tarsi patys savaimi gvildenasi iš gamtos vaizdų ir istorijos faktų bei padavimų, sklaidžiasi kaip žiedas iš pumpuro. Be abejo toksai natūralumas — tai aukštos dailės žymė.

Visoje poemoje girdimas patetiškas tonas. Tiktai žymiausias Krymo vietos ir ypatybės, tiktai giliausi poeto jausmai — surinkti ir stipriais žodžiais išreikšti sulig vienodai aukšto tono. Palyginus *Krymo Sonetus* su jų variantais, matoma, kaip tasai tonas, beredaguojant, vis ėjo stipryn ir tobulyn³³.

Krymo sonetuose randame sujungtą rytietiškosios dailės stylių su vakarų stiliumi. Galima pasakyti, kad juose rytietiškas turinys apvilktas europietiška forma. Taip tarp kitko tankiai orientališki žodžiai eilių galūnėse³⁴ suderinti su lenkiškais, marios ir saulėti Krymo laukai nuvarsoti rytų metaforomis, kalnų dydis bei grožis vaidinamu rytų hyperbolėmis.

Pagalios *Krymo sonetai* atsižymi kalbos vaizdingumu. Mickevičius juose neaprašo Tauridos prigimties, bet ją piešia — iliustruoja. Čia vienoje panoramoje matai uolingas kalnų grandines; tenai šiurpuliai ima, žiūrint į kvėpuojančias kriaušių bedugnes, baugu ir mąstyti, kaip jojikas per jas skrenda raitas ant žirgo; tai vėl gėriesi marių tyluma arba stebiesi gaivalų galybėmis. Tokia prigimties gyvybė tai tikra poezijos plastika.

Tikriausia daidalio³⁵ žymė yra sugebėjimas įkvėpti siela veikalas taip, kad savo jausmus suteikti skaitytojams. Toksai dailės magiškas *Krymo sonetuose* Mickevičiui pilnai pavyko. Juose jaučiame ką įkvėptas poetas, rašydamas jautė. Pavyzdžiui: skaitydami XI ir XII sonetus gėrimės prigimties ramybe, XV ir XVI gi viešpataujantis narsingumas sukelia pavojų ir drąsą.

Visos šitos estetiškos žymės taip yra sukrautos į vieną epiškai-lyrišką *Krymo sonetų* poemą, jog rodos nieko negalima pridėti nei atimti, nesuardžius proporcijos ir neužkenkus grožiui. Šitose žymėse tat ir tvyro ypatinga veikalo grožybė.

*

Krymo sonetai daug sveria³⁶ A. Mickevičiaus veikaluose ir lenkų literatūroje. Jie stovi tarp apatiškosios dainiaus lyrikos ir *Konrado*, nuo kurio savo poetišką talentą aukoja tėvynės reikalams.

Krymo sonetuose pilnai apsireiškia³⁷ jau subrendęs dainiaus talentas. Jaunystės veikaluose Mickevičius parodė galingą talentą, tačiau dar tasai talentas nebuvo pilnai išsiplėtojęs³⁸. Krymo gi sonetuose kiekvienas išsireiškimas liudija įsitikėjimą³⁹ savimi bei individuališkumą. Ypatingai dainiaus talentas *Krymo sonetuose* apsireiškia gerame orientališkojo stiliaus pritaikyme, taip pat natūrališkame sausumos bei marių aprašyme. Tos dvi *Krymo sonetų* žymės pasirodo ir kituose vėlyvesniuose Mickevičiaus veikaluose.

Be to *Krymo sonetuose* pastebime žymų poetiškosios technikos pažangumą. Klasikai prikaišiodavo romantikams niekinimą ir gadinimą poezijos formų. Mickevičius gi išsirin-

³⁰įpatisškasis — ypatingas. [przypis edytorski]

³¹išsiilgimas — ilgesys. [przypis edytorski]

³²lygsvarę — pusiausvyrą. [przypis edytorski]

³³vis ėjo stipryn ir tobulyn — darėsi stipresnis ir tobulesnis. [przypis edytorski]

³⁴galūnėse — čia: pabaigose. [przypis edytorski]

³⁵daidalio — dailininko, dailiadarbio. [przypis edytorski]

³⁶daug sveria — čia: daug reiškia. [przypis edytorski]

³⁷apsireiškia — pasireiškia. [przypis edytorski]

³⁸išsiplėtojęs — čia: išsiskleidęs. [przypis edytorski]

³⁹įsitikėjimą — pasitikėjimą. [przypis edytorski]

ko sunkiausiąją romantizmo formą — sonetą ir ją pavyzdinai apdirbo; tuo jisai puikiai atrėmė klasikų užmetimus⁴⁰. Poetiškoji technika, ypatingai gi eilių atliepimas *Krymo sonetuose* pasiekė tobulybę, kuria ir vėlesniuose savo veikaluose Mickevičius atsižymi. Teisingai tat jisai galėjo pavadinti save „rimų viešpačiu“.

Krymo sonetai lenkų raštijoje turėjo didelę įtakmę⁴¹. Jie sugražino pagarbą apleistai ir beveik užmirštai soneto formai lenkų poezijoje, jie taipgi nutiesė kelią į lenkų raštiją orientališkam eiliavimui ir poetiškam prigimties aprašymui. Todėl teisingai Brtickueris sako; „Ir vėl lenkų poezijai susyk naujos atsidarė sritys. Tai tinka ne vien pačiam sonetui, nors ir jisai jau XVI ir XVII amžiuose auklėjamas, dabar išnaujo atgaivintas, ir užuot siaubiančios balladomanijos įvedė sariojančią⁴² sonetomaniją, ypač suteikė lenkams suvisai naują orientalizmą. Šisai užima *Krymo sonetuose* žymią vietą... Taip *Krymo sonetai* buvo obalsis⁴³ lenkų literatūroje į orientalizmą; patsai poetas dar turėjo ant to aukuro šilti, prie kurio vėl spraudėsi sekėjai Chodžko, Witwicki ir k.“

Dar didesnę rolę⁴⁴ lenkų literatūroje atlošė gražiai aprašytoji *Krymo sonetuose* prigimtis. Klasikų poezija maža paisė prigimties. Tiktai romantizmas, kuriame jausmai greta, dažnai net prieš protą, reikalavo savo teisių, pradėjo gerbti prigimtį. Mickevičiaus genijus ir šiuo atžvilgiu tiesė kelią. Prigimties vaizdai, kuriuos jisai *Krymo sonetuose* nuvarsavo, daugelį nustebino ir pritraukė. Pabudo lenkų literatūroje prigimties pamėgimas.

Krymo sonetai tapo pavyzdžiu tos rūšies poezijai ne tiktai lenkų, bet ir kitų tautų literatūroms; tai liudija tų sonetų vertimai į daugelį kalbų, ypačiai slaviškųjų.

M. G.

⁴⁰*užmetimus* — priekaištus. [przypis edytorski]

⁴¹*įtakmė* — įtaka. [przypis edytorski]

⁴²*sariojančią* — niokojančią. [przypis edytorski]

⁴³*obalsis* — čia: nusigrėžimas. [przypis edytorski]

⁴⁴*rolė* — vaidmenį. [przypis edytorski]

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z **Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur**.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na **Licencji Wolnej Sztuki 1.3**. Fundacja Wolne Lektury zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w **Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur**. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/gustaitis-motiejus-krymo-sonetaizanga>

Tekst opracowany na podstawie: Adomas Mickevičius, Krimo sonetai: lietuvių ir lenkų kalbom, tłum. Motiejus Gustaitis, Juozapo Zavadzko sp., Vilniuje 1909.

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Utwór powstał w ramach konkursu „Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”, realizowanego za pośrednictwem MSZ RP w roku 2013. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach praw oraz o konkursie „Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”. Publikacja wyraża jedynie poglądy autora i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP. Publikacja parengta įgyvendinant projektą „Wolne Lektury” (<http://wolnelektury.pl>). Skaitmeninė reprodukcija padaryta Fondo „Nowoczesna Polska”/Lietuvos kultūros paveldo — virtualioje erdvėje (<http://www.epaveldas.lt>), pasitelkiant egzempliorių iš bibliotekos kolekcijos. Veikalas sukurtas konkurso, įgyvendinamo 2013 m. bendradarbiaujant su Lenkijos Respublikos Užsienio reikalų ministerija — „Bendradarbiavimas viešosios diplomatijos srityje 2013” („Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”) ribose. Leidžiama laisvai naudoti veikalą, su sąlyga, jog bus išsaugota aukščiau pateikta informacija, taip pat informacija apie taikomą licenciją, teisės turėtojus bei konkursą. Publikacija išreiškia tik autoriaus pažiūrą, todėl negali būti tapatinama su oficialiomis Lenkijos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos pažiūromis.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Monika Bogdziewicz, Paulina Choromańska.

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Wolne Lektury – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1,5% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Wolne Lektury, KRS 0000070056.

Wspieraj Wolne Lektury i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: **szczegóły na stronie Fundacji**.